

NIEKOLKO POZNÁMOK K NIEKOLKÝM POZNÁMKAM

Martin KANOVSKÝ

Peter Stach uverejnil v predchádzajúcom čísle *Organonu F Niekoľko poznámok k piatim tézám M. Kanovského* [1], ktorými reagoval na môj stručný článok *Päť predbežných téz o exaktnosti* [2]. Predovšetkým by som sa mu chcel poďakovať za niekoľko opatne roztrúsených pochvál, viacero skutočných podnetov a niekoľko námetov na spresnenia mojich téz. Zároveň si však vyhradzujem právo poukázať na niekoľko nepresností a nezmyslov, ktoré sa do jeho reakcie (zrejme nezámerne) dostali.

Stachove tvrdenia možno rozčleniť do niekoľkých súborov alebo množín:

1. Množina non-argumentov: tvoria ju výroky, ktoré nie sú argumentami buď preto, lebo sú metaforami, poetickými prirovnaniami a vedľajšími vetami, alebo preto, lebo sa zaoberajú mojou osobou a nie mojím článkom.

2. Množina ne-argumentov alebo nezmyslov: patria do nej výroky, ktoré sú nezmyselné buď samy osebe, alebo sú nezmyselné preto, lebo sa zaoberajú niečím, čo sa v mojom článku vôbec nenachádza, alebo nekorektné vyvodzujú závery z premis môjho článku.

3. Množina argumentov, ktorá sa delí na argumenty, s ktorými nesúhlasím, na argumenty, s ktorými s výhradami súhlasím a na argumenty, ktoré prijímam.

Ad 1: Na prvkoch tejto množiny by sme sa mohli zhodnúť bez problémov. Vypovede ako "Moja zbabelosť mi dovoľuje len zdialky sledovať celú výpravu a držať palec smelým bojovníkom čistého srdca a odvážnej mysle" ([1], 308), alebo "Mám však pocit, že tento rytier by bez určitých korekcií svätý grál nikdy nenašiel" (tamže), či "Ukázali sme, že napriek oslňujúcemu lesku, ktorý brneniu šľachetného rytiera Kanovského prepožičalo wittgensteinovské členenie jeho odvážneho textu, meč, ktorým sa oháňal, bol tupý a jeho brnenie veľa nevydržalo" ([1], 310) asi nikto nebude považovať za argumenty, a preto ich môžeme ponechať stranou.

Ad 2: Množina nezmyselných argumentov je pomerne široká. Napríklad Stachov príklad:

"Majme vetu:

(1) *Čo sa môže pokaziť, to sa aj pokazí.*

Ide o slávny Murphyho zákon. Tento zákon je intersubjektívne platný a vysvetľuje empirické fakty... Taktiež platí, že je principiálne možné, že niekde existuje niečo, čo sa v princípe môže pokaziť, ale nakoniec sa to nepokazí: zákon je empiricky vyvrátiteľný. Murphyho zákon teda spĺňa Kanovského podmienky exaktnosti" ([1], 308).

Tento argument je dvojnásobne nezmyselný:

1. Stachova veta "Taktiež platí, že je principiálne možné, že niekde existuje niečo, čo sa v princípe môže pokaziť, ale nakoniec sa to nepokazí..." je jasným kolosálnym nezmyslom aj bez kometnára. Ale predsa: Čo je to za vágny operátor "taktiež", ktorý spája túto vetu s predošlou? Čo znamená "je principiálne možné, že niekde existuje niečo"? Takýto postulát rozhodne pripúšťa, že "je principiálne možné", že "niekde" existuje drevené železko. A čo pojem "nakoniec"? Aký čas prislúcha tomuto "nakoniec sa to nepokazí"?

2. Stachov príklad však okrem toho, že je nezmyselný sám osebe, je nezmyselný najmä so zreteľom na môj článok. A dokonca aj vzhľadom na Stachov článok. O niekoľko riadkov vyššie má Stach cituje: "Exaktné podľa neho nemôžu byť ani empirické fakty, ani výroky o týchto faktoch, ale »jedine teória, ktorá fakty vysvetľuje«" ([1], 308). Ako je teda možné, že o štyri riadky ďalej zahajuje Stach svoj kontrapríklad slovami "Majme vetu..."? Ako je možné, že tvrdí, že táto veta spĺňa "Kanovského podmienky exaktnosti", keď sám cituje Kanovského, ktorý tvrdí, že *žadná* veta, resp. výrok, nespĺňa podmienky exaktnosti, ale tieto podmienky môže spĺňať jedine *teória*? Mimochodom - dokážem si predstaviť, že *cum grano salis* možno Murphyho vetu po určitej interpretácii začleniť do teórie, ktorá bude exaktná: napríklad druhý termodynamický zákon.

Nasledujúci Stachov príklad chce zaútočiť na moju tézu, že každá vedecká teória vylučuje určité stavy vecí a môžeme ju teda vyjadriť ako systém zákazov (táto téza je Popperova, ale to na veci nič nemení). Stach:

"Lenže tieto zákazy, napríklad v prípade Archimedovho zákona, môžu vyzeráť takto:

(2) Teleso ponorené do kvapaliny nesmie byť nadľahčované silou, ktorá sa rovná hmotnosti kvapaliny telesom vytlačenej.

Ako vidíme, takýto zákaz je dosť vágny a nepresný. Ak sa vrátíme ku Kanovského definíciám, znamená to, že každá *exaktná (vedecká) teória* by mala pozostávať z množiny *vágnych a nepresných zákazov*" ([1], 309).

Ak Stach brilantne dokázal sformulovať Archimedov zákon ako vágny a nepresný zákaz, nijako z toho nevyplýva, že by som sa takýchto stachovských vágnych formulácií dožadoval. Keď som písal "zákaz", nemal som na mysli triviálne pridanie záporu k slovesám. Napríklad Popper uvádza takýto zákaz ako formuláciu spomínaného druhého termodynamického zákona: "Nemôžeš zostrojiť stroj s účinnosťou 100 %". Doteraz som vo svojich článkoch nepotreboval *expressis verbis* uvádzať, že vo svojich tézach som nemal na mysli banálne triviality a vágne nepresnosti, ale zrejme to budem musieť urobiť.

Ad 3: Konečne sa dostávame k množine argumentov. Prvý z nich je opakovaním Searlových argumentov o zásadnom rozdieli medzi prírodnými a sociálnymi vedami. Stach: "Sociálne fenomény, ktorými sa má zaoberať Kanovského »sociálna

veda«, majú totiž psychický charakter, ktorý vyplýva z konštitutívnej roly, ktorú hrá ľudské vedomie a jeho postoje v definíciách týchto fenoménov. Tieto definície nie sú obmedzené fyzikálnymi vlastnosťami príslušných fenoménov, a ak by mal Kanovský skutočne ambíciu založiť takú sociálnu vedu, ktorá by bola rovnocenná fyzike, musel by (v jednoduchšom prípade) presne objasniť mechanizmus redukcie ľudských presvedčení a vier na pohyb a interakciu elementárnych fyzikálnych častíc“ ([1], 310). Tento argument je založený na niekoľkých nedorozumeniach:

1. Nezaujímajú ma sociálne javy, ktoré majú „psychický“ charakter, a ani úloha vedomia. Nič z toho však nepopieram. Skúmam však sociálne javy, ktoré *nemajú* psychický charakter, a kde intencionalita *nehrá* konštitutívnu rolu. Napríklad: fonologický kód. V slovenčine (a aj v iných jazykoch) existuje opozícia medzi fonémami [r] a [l] - ale v japončine nie. Na tejto opozícii nie je nič psychické, je to reálna opozícia medzi dvomi zvukmi, a má konštitutívny a dištingtívny charakter. Fonologický alebo morfológický kód či syntaktické pravidlá, ale aj sémantika mýtického myslenia, nie sú funkciami vedomia a intencionality.

2. Netvrdím, že sociálne fakty sú „to isté“ ako prírodné fakty. Tvrdil som (Stach to cituje), že sociálne fakty sú také isté empirické fakty ako pohyb planét. To však neznamená postulovanie reálnej identity, ale metodologické rozhodnutie. Tvrdím, že sociálne fakty sa môžu *stať* (metodologickým rozhodnutím) empirickými faktmi. Ale nemusia. To isté platí a prírodných faktoch. Myslím si, že intencionalita je introspektívna a subjektívna, teda nepredstavuje vhodné metodologické východisko na skúmanie sociálnych faktov. Mimoichodom - existujú domorodé kmene, ktoré postulujú intencionalitu prírodných faktov. Majú krásne a pútavé magické systémy, no exaktné nie sú. Dajú sa však vynikajúco exaktne skúmať, keď sa samy budú považovať za empirické fakty.

3. Ani vo sne by ma nenapadlo redukovať systém ľudských presvedčení a vier na pohyb elementárnych častíc, aj keby takýto nezmysel bolo možné uskutočniť. Sociálna veda nebude rovnocenná fyzike vtedy, keď bude skúmať systém vier ako pohyb elementárnych častíc, ale vtedy, keď bude tento systém skúmať exaktne.

Prejdem k ďalším Stachovým argumentom. Cituje moju vetu, že konanie (myslenie, hovorenie) je možné iba v znakoch a nie je mu jasné, čo som tým chcel povedať ([1], 310). Vyjadril som sa nepresne. Konanie samo osebe nie je znakom, pretože *nič* samo osebe nie je znakom. Stáva sa znakom, ak je interpretované, buď samým aktérom, alebo pozorovateľom. Sám osebe je pohyb ruky redukovateľný na neurofyzikálne a svalové procesy, ale to ma nezaujíma. Ak však X uchopí sekeru, nezaujíma ma pohyb jeho ruky, ale systém kultúrnych pravidiel, podľa ktorého sa môže tento pohyb rôzne interpretovať. A práve preto je konanie znakom. Chcel som povedať, že konanie ma zaujíma ako znak. Dovolím si modifikovať svoju výpoveď takto: „Konanie je možné vysvetliť vtedy, ak je znakom“. Či konanie usmerňuje nejaký zámer alebo nie, to ma vôbec nezaujíma. Ďakujem Stachovi za upozornenie na nejasnosť.

Posledný argument: „Ani Kanovský nemôže poprieť, že matematika je veda, vyhyba sa však otázke, či je exaktná, alebo nie“ ([1], 309). Je to tak a Stach je

v tomto prípade pozorný čitateľ. Naozaj si netrúfam posudzovať exaktnosť matematiky, pretože moja kompetencia v tejto oblasti je veľmi slabá. Existujú názory, že aj matematika je empirická veda, pretože jej vzorce a diagramy obsahujú ikonické rozmiestnenie (C. S. Peirce). Niektorí tvrdia, že matematika nie je empirická veda, ale organon a systém tautológií. Priznávam sa k svojej nevedomosti a túto otázku rád prenechám iným. Ak by som svoj článok písal druhýkrát, o matematike by som sa radšej nezmienil.

Ešte by som chcel upozorniť, že sociálne vedy, o ktorých som hovoril, nie sú ničím, o čom sa mi iba "sníva" ([1], 310). Tvrdím, že existujú sociálne vedy, ktoré možno považovať za exaktné. Uvediem napríklad niektoré typy lingvistiky, ekonomických teórií alebo niektoré odvetvia sociálnej antropológie. Vo svojom článku [2] som chcel iba upozorniť, ktoré minimálne podmienky by mala sociálna veda spĺňať, aby sme ju mohli pokladať za exaktnú. Netvrdím tým, že iba exaktná sociálna veda je možná či žiadúca. Ak sa niekto rozhodne ísť cestou exaktnej sociálnej vedy, pokúsil som sa ju aspoň naznačiť. Ak nie, nech sa pustí svojou cestou a želám mu veľa šťastia. Netrúfam si odhadnúť, ktorou cestou sa pustí môj (napriek všetkým ironickým sľahom vážený) recenzent.

*Katedra filozofie FF UK,
Šafárikovo nám. 6, 818 01 Bratislava,
e-mail: kjeff@jphil.uniba.sk*

LITERATÚRA:

- [1] STACH, P. (1996): Niekoľko poznámok k piatim tézám M. Kanovského. In: **Organon F 3**, č.3, 308-311.
[2] KANOVSKÝ, M. (1995): Päť predbežných téz o exaktnosti. In: **Organon F 3**, č.3, 302-305.